

ZASLIŠEVANJE V ZAGREBU

Ivan Potrč

(Odlomek)

Zatem se je znenada zavedel — in poslej je bilo v njem samo še to: kako je prišlo do aretacije?

To je bilo eno, dà, ali drugo, ki ga je prav tako preganjalo: kako se je pravzaprav zapletel s kurirstvom? — to drugo je siloma odganjal; to se je tikalo bolj njega, o tem drugem je prenehal z razmišljanjem. Prvo, to se je tikalo stvari same, izdaje — in razjedalo ga je zavoljo jetnika, ki je bil zdaj z njim in z njim zvezan.

... Bilo je celih nekaj minut pred osmo, ko je to soboto stopil iz hišice v Novakovićevi. Tja je prišel okoli polosme, z materialom, z letaki za prvi maj; spravil je material in pozaklenil kovčke, hkrati pa začutil, kako mu je ves ta čas do osme — imel je še celih petnajst minut časa — odveč, neznosno in strahotno prazen. Bil je zmučen, od jutra je bil na ulici in na nogah, ali vsakokrat, komaj je sedel, se je koj dvignil in napravil korak ali dva po ozkem prostoru, da se je zatem vnovič ustavil.

Okna so bila zaprta, v hiši na ulici je bila tihoča, ko da bi se otroci na Ribnjaku za ta dan izkričali in ko da bi že vse poleglo. Lahko je mislil na Krndelja: še vedno so ga držali na policiji, ko da bi hoteli po vsej sili delavcem, komunistom, obesiti Šlegla, tega režimskega, velikosrbskega in buržuaznega pisarja. Tu sta dve buržoaziji, hrvaška in srbska, med sabo obračunavali, ceho, to je krvavo ceho pa bi naj zdaj komunisti plačali. Še nekaj dni, pa bo ta material, bodo ti letaki spregovorili — brigajo delavce buržuazne provokacije!

Vendar pa Đurovića to, kar je bilo pripravljeno in kar se je za prvi maj pripravljalo, ni pomirjevalo. Aretacije so bile dan za dnem, na policiji je bil znova Bedeković, z njim so se vrnil stari krvniki, in za njimi je prišla, to je zvedel včeraj, glavnjaška pobratimija. To se je reklo, da so Vragovića, poprejšnjo policijo, potisnili ob stran, da so začeli besneti zavoljo Šlegla in da so se bali prvega maja. Vse je kazalo, da bo partija znova enkrat plačala krvavo davščino za te buržuazne in frankovske orgije — ali znova je bilo tako, da je bilo potrebno vse storiti, da bi ljudstvo zvedelo, za kaj gre. Policija je znova zapirala in potrebno je bilo storiti vse, potrebno je bilo dati vse od sebe. Kakor vselej ob takih prilikah, je Đurović znova začutil, da se mu prebujata trma, trma, ki se ga je jela počasi polasčati in ga je

zatem vsega prevzela, do zadnjega živca; če so okoli njega jeli izgubljeni glave, je on ni nikoli — najmanj jo je smel izgubiti zdaj, ko je bilo treba začeti s počasnim, z vztrajnim delom, ko se je bilo treba v politiki razlesti, to je med ljudi.

Za nekaj trenutkov ga je zaneslo, ali po tlaku, navzgor po ulici je zaslišal korake, počasne, ko da bi jih kdo premišljeno postavljaj... in ko da bi se mu nikamor ne mudilo. Znova mu je bilo, kakor danes že dvakrat, da se mu je nekaj dozdevalo znano, a česar ni hotel verjeti. Če bi to bili Begovi koraki, potem bi bil Beg tisti, ki ga je zagledal, kako je zavil za ogal, ko je stopil iz Narodne gostilne v Tkalčičevi in zatem, bilo je že popoldne, na večer, ko je stopil na Okrugljaku iz Mlinarice, iz krčme; bila je ista kapa in vselej daleč pred njim, na kraju ulice, ko privid — in ko zdaj ta prisluh po tlaku. Vseeno, naj je bilo vse to res, jeze, ki ga je trla, ko ga je zadnjič zagledal na sestanku, ko je bil prepričan, da je že v Splitu, ta jeza, ki je takrat privrela iz njega sama po sebi, ne, ni se mogel zadržati, ta jeza je zdaj, naj so bili ti prividi in prisluhi resnični ali ne, dobivala resnično obličje — človeka, ki vohuni za njim.

Beg je vedel za to hišico v Novakovičevi; če je kdo oprezal, potem je lahko samo on oprezal s koraki po tlaku. Đurović je potegnil uro iz telovnika in videl, da je še celih pet minut do osme. Selimović je bil po navadi do minute na kraju, ali koraki, ali prisluh Begovih korakov je pobral Đuroviću vse potrpljenje. Potipal se je po žepih, kar mu je bilo že v krvi, se nekam pomiril, ko je dotipal do revolverja, in odšel v vežo in po stopnicah.

Na kostanjih je bila noč, noč je ležala po vsej prazni ulici ter se vlekla za škofijskim zidom proti sredini mesta, ki se je svetlikalo pod Kapitolom. Korakov, teh ni bilo več slišati, pač pa se je zgoraj, na koncu ulice, obrnila postava in začela požvižgovati; neki moški se je zaziral po hiši pred seboj, po nadstropjih, in začel s klicanjem. Slišati je bilo: »Kata! Katica!« — sila na redko, vsake svete kvatre, ko da bi se mu nikamor ne mudilo; glas je bil zamolkel, domala zatišan. Đurović je prisluhnil, pridržal je dih, da bi kaj več in razločneje slišal, ali postava je pokazala hrbet in odšla s poprejšnjimi počasnimi koraki.

»Bh, včasih človeka vse preganja,« si je rekel Đurović in stopil pod kostanji in zavil za zidom.

Oglasilo se je nabijanje ur, po mestu, zatem so se oglasili udarci na Kapitolu, v Markovi cerkvi. Začel je šteti, ni pa doštel — naproti, sèm od mesta, je prihitel Selimović. Nasmehnil se je, kakor je imel navado pri snidenju, enako z nasmehom in v ihti, ki ju je prinesel z naglo hojo, je dejal:

»Sem že mislil, da bo zamuda. Kak dan se vse zatika.«

Napotila sta se že pod kostanji, ko je Đurovičev korak nehote zastal. Pogledal je soseda.

»Eh, vroče je postalo! Kdo bi vedel, kako daleč bodo segli? Tri dni se že selim od dekleta, že zavoljo mirne vesti. Solze se ji nabirajo, pa jih noče pokazati. Ko da bi se ločevala, saj ...«

»Če je prvokrat, ni zadnjikrat — navadila se bo. Ženske se vselej privadijo.«

Đurovič je bil trd in odrezav ko vselej, ko se je zavozilo na take osebne zadeve, naj je bilo to zavoljo kogar koli, najbolj se je ogibal lastnih reči. Segel je v žep in mu izročil ključ, da bi mogel Selimović do materiala.

Potem je nastal molk. Selimoviću se je vseeno zdelo, da mora prav zategadelj, da bi ne bilo vse tako zavoljo njega samega, zavoljo dekleta, več povedati.

»Ne vem, ali imam tako srečo, ali imajo agenti srečo — ni več kraja, da bi ne naletel na nje. S Čorkom, s političnega, sva se zadnje dni že dvakrat vozila s tramvajem. Vse kaže, da bo treba začeti s pešačenjem. To se pravi —«

Selimović je prestal, nekaj zavoljo Đurovičevega obraza, ki se je pokazal v svetlobi luči z okna in ki je bil tog ter pripravljen na vse drugo ko na dobro voljo; zatem je ta trdi obraz povedal, prepričano, besedo za besedo:

»To se pravi, da nama sledijo... To se pravi, da je lahko bil Beg, viš ga, pasjega sina! Vedno mi je bil sumljiv, vedno sem mislil svoje o Begu...«

Vse tako je potem storilo, da sta se moška obrnila od nadškofijskega zida, bilo je presvetlo, in krenila nazaj, proti kostanjem in pod krošnje. Sprva sta mislila, da bi se razšla ter se dobila na drugem kraju, kje onstran Ribnjaka, ali Đurovič je imel nocoj še neki domenek, o katerem pa ni hotel govoriti.

»Kakšnih racij najbrž še ne bo, je prezgodaj, do prvega je še precej dni,« je dejal in mislil pri tem na policijo, na Graharja, na agenta — ta bi jim to za gotovo sporočil. Zatem je rekel: »Kar se mene tiče, bova lahko kratka.«

Tudi Selimović je bil enakih misli. Na kratko mu je povedal zavoljo materiala, ki ga je pripravil, povedal mu je zavoljo razdeljenega denarja, ki je šel za neke družine, katere so ostale po aretacijah brez vsega; jadikoval je zavoljo tega nesrečnega denarja, ki ga ni in ni.

»Banko bi morali opleniti,« je rekel in se nasmehnil, »pa vsak mesec eno.«

»Saj, ključavničarje imamo,« je pokimal Đurović in se prav tako nasmehnil. »No, bojim se, naleteli bi na prazne blagajne.«

Naslednji trenutek sta oba na to pozabila, zgoraj na ulici je znova nekdo kričal, oba sta zaslišala zategel pisk.

»Kata...«

»Nekdo kliče svojo Kato,« je rekel Selimović.

»Enkrat jo je že klical,« je povedal počasi in razmišljeno Đurović, »a kakor kaže, je ne bo doklical.«

Mislil je na počasne korake, ki so malo prej šli mimo hiše v Novakovićevi, in dejal:

»Za vsak slučaj je prav, da se zmeniva: srečala sva se in povprašal sem te, kod se pride proti Kapitolu. In tu so ključki od materiala, za prvi maj. Akcije bodo v nedeljo teden, osemindvajsetega, ponoči ob desetih. V ponedeljek ob osmih bom prinesel letake, od Latkovića« — Latković je bil trgovski pomočnik, za katerega sta vedela oba. »Zasuli bomo fabrike in mesto, agenti in policija lahko do takrat kar mirno spijo in se naspijo, v nedeljo ponoči se bodo naskakali...«

»Katica...!«

Oni zgoraj je znova klical. Đurović je prestal, zatem pa naglo pomolel roko.

»Niko, tako mislim, ločila se bova. Tudi se mi mudi...«

»Eh, pismo! Toliko, da nisem pozabil. Prišlo je iz Berlina...« je končal znenada šepetaje Selimović; tudi roka, ki je segla v žep na prsih in ki se je hotela stegniti proti Đuroviću, je obstala. Minil je kratek trenutek in Selimoviću se je zazdelo, da bi Đurović že lahko stegnil roko — vsaj kasneje si je namislil, da je bilo tako — ali Đurović roke ni več iztegnil — Selimoviću se je kasneje za sveto zdelo, da jo je celo odmaknil.

Đurović je še videl, kako je Selimović ves olesenel, zatem, tudi trenutek ni potekel, sta že planili izza ogala dve postavi. Slišal je: »Legitimacije, gospodje!« Obrnil se je, ali tudi od tam so prihajale postave, okrog in okrog so se nabirale. To je pomenilo, da sta obkoljena, da sta bila že delj časa obkoljena. Đurović je segel v žep, za pištolo. Zaslišal je: »Roke...! Kvišku!« — in zatem se je začelo s preklinjanjem. Nekdo je priganjal agente z vsemi kletvicami. Đurovića so pograbile roke. Videl je Selimovića, kako je tipal za legitimacijo, sam ni mogel z rokami nikamor več, za obe so ga držali.

Začel se je rvati, se vleči izpod teh rok, in kasneje se je spominjal, da jim je dopovedoval, pravzaprav jim je pridušeno klical: »Pa pustite mi roke, boga vam milega, da vam pokažem legitimacijo!« Potem ga je znenada preblisnilo, da z orožjem ne bo tokrat nič več opravil: vse,

kar je utegnil in mogel, je bilo, da se je pri tem rvanju in dopovedovanju zavoljo legitimacije pomaknil s hrbtom proti plotu ter da je stisnil agenta na desni strani ob plot, z vso silo, da je ta roko izpodmaknil — hkrati pa je ta trenutek — bila je, hvala bogu, tema, tema... — potegnil pištolo iz žepa in jo spustil za sabo in po nogi. Slišal je, kako je zdrknila na pesek — in zatem jo je odrinil... — pod ograjo. Tega ni nihče opazil, hkrati pa je tudi že vedel, da bi jo pobral, če bi utegnil — ali nič več se ni utegnilo...

Sèm pod kostanji ob nadškofijskem zidu je prihajala marica, obračala se je in se jela ritensko pomikati proti gruči ob ograji — bi se reklo, da je tudi ta že čakala, se je reklo, da je šlo, to je bilo zdaj na dlani, za izdajo. In medtem ko so se neki agenti napotili s Selimovićem proti avtomobilu — Đurovića je preblisnilo, da je, ko da bi peljali ovco na zakol — se je v Đuroviću vse uprlo, začel se je rvati. Agent na desni, ki je že poprej izpustil roko, je odletel po pesku, ali naslednji trenutek je padlo po njem — in sunek v trebuh mu je pobral vso sapo. Potem so ga vlekli — zdaj je bil že z lisicami na rokah — in ga porinili v marico. In vse, kar sta se mogla s Selimovićem domeniti — vozila sta se sama —, je bilo, da sta si povedala, da je izdaja in da bosta govorila, kakor da sta se že domenila, da sta se srečala povsem slučajno in da sta spregovorila samo zavoljo orientacije, zavoljo Kapitola; a kar se pisma tiče, naj ga Selimović kako spravi — kar je Selimović tudi obljubil. In zanj, za Đurovića, naj se nikar ne boji, pri njem ne bodo našli ničesar. Kako je z identiteto, pa se bo že kako znašel, legitimacije da nima nikakršne.

Nekaj zatem se je avtomobil ustavil, izvlekli so ju, najprej Selimovića, zatem njega — znašla sta se na dvorišču, bilo je na policiji, na Petrinjski! — in ju vsakega posamič, Đurovića za Selimovićem, odpeljali. Nista se več videla — in čez kakšne gluhe četrt ure zatem se je že začelo — z zasliševanjem.

Bili so gluhi trenutki: Đurović se je znašel v sobi z mizami in z registri in z vrati, po vsej priliki v nekakšni predsobi. Obstal je sredi prostora, zvezan, kakršnega so potegnili iz rdeče marice ter ga bolj zrivali kakor pa je odšel sam in po svoji volji; vse je bilo napeto in nervozno, strašno se jim je mudilo. Po celem poslopju, po stopniščih in po hodnikih, koder so ga vodili, povsod je bilo vse v lučeh, živo in pokonci; vse je kazalo, da je bila racija, vsa policija je bila na nogah. Po hodnikih, koder so ga gonili, je čakalo s stražniki in z agenti vred nekaj ženskih in moških obrazov, pobranih, kakor je kazalo, po zagrebškem podzemlju; čakali so kar pred vrati, kakor pred kakšnimi

spovednicami, ko da bi čakali na registraturo, in ženske so se jele oglašati.

»S tem pa so imeli delo!«

»To ti je večji kaliber ali kaj!«

Na to je ena odgovorila: »Pa, ko je fant in pol, zakaj bi se dal.«

»Nikar ne jokajte,« je zategnjeno zapel stražnik, »tu pri nas je fantov kolikor in kakršnih le se vam bo zahotelo. Potrpite, vse boste lahko doživele.«

Ženske so zavreščale in zacvilile. Bil je trenutek, ko se je Đurović na tihem vradostil, kajti vse je kazalo na veliko racijo, na brezglavost policijskega početja, čeprav tega sam sebi že tisti hip ni več verjel, ni mogel verjeti — vse tisto, kar se je odigralo na Ribnjaku, je govorilo o zasedi, o izdaji — bila je misel, ki se je ni in ni mogel znebiti. Njega tudi niso pustili pred vrati, odpeljali so ga v sobo in koj zatem so okoli po sobah zazvonili telefoni; vrteli so tiste škatle, kakor da bi jih hoteli presiliti.

Trije agenti so ostali z njim ter so očitno čakali nadaljnjih ukazov: nobeden ni posedel, razen enega, najmanjšega, čokatega, ki se je poslonil na mizo ter pripomnil, ko da bi si oddihoval:

»S sprehodi — po mestu — mislim, je za nocej končano.« Prestal je, zatem pa se skremžil, ko da bi ga kdo dregnil; zavzdihnil je: »E, ali posel tod se bo šele začel... S tem tu ne bo tako lahko, že začelo se ni lahko...«

Prikimal je, kisko, medtem ko sta druga dva agenta ostala ko ploha, ko zapeta v svoja dolga plašča in z zapetima obrazoma; zadelo se je, ko da bi možak ob mizi preveč brbral.

Tudi telefoni in zvonci so prenehali peti, nastala je tišina, gluhi trenutki, v katerih si začutil sebe in kako se vse okoli tebe pripravlja. Zatem so se odprla oblazinjena vrata; med vrati se je prikazal civil in pokazal v sobo.

»Lahko vstopite.«

Prvi je krenil agent od mize, za njim sta dva druga agenta odgnala Đurovića.

Sprva ni videl — močne luči, ki so svetile s stropa, so ga zbodle, da je nekajkrat trenil —, zatem je zagledal, bilo je proti oknu, na široki, domala prazni črni mizi, še eno lampo; medtem ko se je zadaj za njo, za to lampo, dvignil človek, prej majhen ko velik in ves v sivem. Dvignil se je z naslonjača in izza lampe, malce negotovo in ko da bi bil presenečen, presenečen in ginjen hkrati; privzdignil je roki in bil skraja brez prave besede, malce zatem in znenada pa ves v ihti, ko da bi mu pripeljali prijatelja, ki se je znašel v stiski.

»E, bog obvarji, ljudje božji, nikar tako s človekom, snemite mu no tistole z rok! In luč ugasnite, vidite, da mu je odveč; dovolj bo za naju ta tu na mizi. In« — ozrl se je proti oknu, skozi katero je bilo zdaj videti luči nekje onstran ulice — »okna zagrnite! Ni treba, prav nič ni potrebno, da bi kdorkoli zvedel za ták visok obisk — e, kaj se to Zagreba tiče! Mislim, da bo tudi gospod takih misli.«

Agentje so koj in brez kakršnih besedi jeli jetniku snemati spone, medtem ko se je človek v sivem naprej in naprej oziral po prostoru, ko da bi si ga šele zdaj začel dodobra ogledovati in ko da bi mu pri takem ogledovanju nič ne bilo po volji.

»Tudi rolete, gospodje, dà, tudi rolete, za vsak primer. Dà, in ona druga vrata, ona lahko prav tako zaklenete, za vsak primer, da naju ne bi kdo motil. Resnica je, ne bilo bi spodobno — vendarle je to velik in redek obisk, zame, za policaja že — in tudi, rekel sem že, nikogar se ne tiče, o čemer se bova pomenila. Konspiracija, to velja za obe strani, za našo, policijsko, in za drugo, za gospodovo tu — kako no bi ji rekli? No, pomagajte mi, ko vas tako lepo povprašam... Nočete? E, pa dobro...«

Jetnik, ki so ga agenti pustili sredi sobe samega, se je umaknil komaj za kak korak pred človekom v sivem, si podrgnil zapestje, spreletel prostor pred sabo, od okna do vrat, ki so jih ta čas zaklepali, in obstal povsem znenada s polnim pogledom na očeh onega, ki je govoril. Ta je prenehal z govorjenjem, ko da bi mu ne bilo nič prav zavoljo tega pogleda, hlipnil je in jel znova, ko da bi vnovič zajel in prišel do sape.

»E, sédite, prosim! Sédite, sédite...« Vrgel je pogled po agentih. »Gospodje, dà, ali naju ne bi pustili sama? Upam, da se bova z gospodom tu sama med štirimi še najlaže pogovorila. Upam, da bo za drugega gospoda medtem poskrbljeno. Prosim, trenutek, gospodje...«

Agenti so se umaknili, kajti za Đurovičevim hrbtom je nastala tišina. Moški v sivem se je obrnil in odšel s koraki, ki so poškrpavali, za mizo; sédel je, se naslonil, se pretegnil po stolu in se stegnil pod mizo. Ták, ves oddahnjen, se je še enkrat zagledal proti jetniku, predjal dva ali trikrat nogo preko noge, se večkrat oprijel za mizo ali s prstom udaril po njej, ko da bi hotel zaigrati po tipkah. Večkrat zapored je odprl usta, ko da bi hotel spregovoriti, a jih je vselej in koj stisnil, ko da bi nikoli ne našel pravega, s čimer bi začel in kar bi povedal. Jetnik je vselej zagledal tenke in stisnjene ustnice, blede in skoraj rumeno kožo, naveličano in domala aristokratsko obličje — táko, v kakršnem ni bilo za živega človeka nikakršnega upanja — riba je odpirala usta, da bi hlastnila. Jetnik ga še nikoli ni videl pred sabo,

in ko je tako hlatal, se potegoval po obličju, ko da bi ga hotel po vsej sili nategniti, in ko je tako nabijal po mizi, ga je ob tem suhem obličju za trenutek obšinilo, kar se je govorilo zavoljo orgij, ki so si jih kdaj pa kdaj privoščili na policiji s cipami — zatem pa je spomin ostal pri Tatjanci: obesili so jo za lase, jo slekli in jo šmickali po bradavicah ter jo potem poganjali ko nihalo pri uri. »Niha s tabo, niha in si poje, a tebi je, ko da nimaš več kože na glavi, a še vseeno visiš in nihaš... Pred tabo pa stoji, si daje takt s tem, da si nateguje ustnice ter poka z njimi. Uh, kako strašno sem začela vpiti, tudi lastnega glasu nisem več slišala...« Tatjanca je stiskala ustnice, ko mu je vse to pripovedovala, tudi naveličani moški za mizo jih je stiskal in si delal takt, samo tak obraz je bil česa takega zmožen.

Ali si je delal takt, ko si je izmišljal, kako bi bilo, da bi jetnik pred njim visel na lasih...?

Znenada je moški prestal udarjati po mizi; dvignil se je, se poslonil ob njo, ko da bi nameraval začeti z nagovorom, si za tem stisnil s prsti sence, se potegnil po zmasiranih licih, dvignil roko in počil s prsti ob dlan, ko da so se mu prav v tem trenutku zatvornice znova odprle.

»E — pa, da začnemo, da se spoznava! Dovolite, šef policije, doktor Bedeković —?

Stopil je proti jetniku in mu pomolel desno. Đurović je spustil roke ob telesu; hkrati je začutil, kako so mu začele goreti, ko da bi se vžgale. Vedel je, za nič na svetu bi mu jih ne pomolel; nagonsko se je zavedel, da je odgovor na tako samo eden — molk; trma se ga je začela bolj in bolj polasčati, kar zarezala se mu je po žilah; čelo se je nabralo, široke ličnice so se stisnile.

Moški v sivem ali policijski šef se je napravil presenečenega, čakal je in prav nič ni hotel razumeti, počemu mora čakati.

»E — pa,« je pričel znova, »lahko bi se predstavili. Mislil sem, da bi opravila brez kartoteke, brez vseh takih in še drugačnih policijskih formalnosti,« — prestal je, vnovič je stisnil senci s prsti — »ko... gre za takšna dva šefa, kakor sva midva... in... pred katerim se jaz lahko samo priklonim. Neznansko srečen sem zavoljo tega obiska.«

Đurović ga je ošinil s pogledom, v jetnikovih očeh je bilo vprašanje, je bila težka slutnja.

»Ne, ne, ne mislim na bivšega poslanca, gospod Đurović, zavoljo tega se ne bi sestala. Ti bivši poslanci so dandanašnji prekleto malo zanimivi za policijo, vsaj kar se mene tiče. Uredili so si svoje odnošaje s kraljevino, kakor je kateremu kazalo. Ne, zavoljo tega rdečega po-

slančevanja se nama ne bi bilo treba sestajati. Ne, ne, prav zares, da ne.«

Odkimal je z glavo, na kratko in trzajoče, da si je moral popraviti lase na temenu.

»Zavoljo teh ljudi me ne bi nikoli vnovič in tako na hitro poklicali v moje drago zagrebško mesto. To s temi bivšimi rdečimi poslanci, to je za kraljevino zgodovina, to veva, upam, midva enako dobro. Zavoljo teh, eh, bi lahko še naprej komitoval v Skoplju.«

Postal je in nadaljeval počasi, premišljeno.

»Ker vsa ta domoljubna zagrebška kerensčina z doktorjem Vragovićem vred, mojim prednikom za to mizo, ni in ni znala ali tudi ni zmogla — prav gotovo, da je bil ta Vragović premalo vražji, ha! — navezati diplomatskih stikov z novo komunistično eksekutivo ali s ko-min-ter-no« — Bedeković je zlogoval — »tod v Zagrebu, prazapprav v kraljevini, vidite, gospod, to je družje ali tovarišč sekretar, je dvor poslal v Zagreb mene. Mislila si je ta krvava šestojanuarska Aleksandrova diktatura, ko je že nekoč zbežal Radića iz luknje, da je mogel ta Radić v vlado, ni vrag, da se ne bi kako sestal zdaj z novim sekretarjem. In tako, družje sekretar, sestala sva se, lahko bi začela z razgovori. E — pa, nikar toliko ne molčite, ko je človek z vami, gospod sekretar, kakor se to najbolj poda. Lahko bi si v roke segla... Bi cigareto?«

Napravil je korak, tudi roko je stegnil, ko da bi zares nameraval seči jetniku v roke, medtem ko je z levo potegnil dozo z mize, a je nazadnje zamahnil in odšel nazaj za mizo, za svetilko ter se spustil na naslonjač. Bilo je, ko da se je začutil prelahkega za težko postavo, ki se ji je približal.

Jetnik je videl, kako je segel proti mizi in se je dotaknil. Zazvenelo je, še isti trenutek so se odprla vrata, za Đurovićem. Moška, agenta, ki sta planila v šefovo pisarno, s klobuki na glavah, sta imela desničji v žepih. Bedeković je sunkoma dvignil glavo.

»Lahko bi poslali po večerjo, gospodje. E, dà, tudi cigarete, tudi vina... Nismo tako skopi, kakor govorijo. E, gospodje, pohitite, pohitite!«

Tapcirana vrata za jetnikovim hrbtom so se znova komaj slišno zaprla. Bedeković je odprl mizo na levi in izvlekel predal, ne da bi pri tem za trenutek izgubil iz oči jetnika.

»Lahko bi sedli, laže bi se pomenila. Prosim, prosim...!«

Pokazal je na mizo za Đurovićem, ali ta tja še pogledal ni.

»Vidim, vidim in vem, mislite, da sva si tako vsaksebi, da se ne bi mogla pomeniti in... in da ne znam po vaše šteti. Ali —«

Moški je vrgel na mizo sveženj papirja, precej zajeten zvezek, privzdignil s palcem vogal, spustil liste — strani so bile potipkane — in udaril s pestjo po polah.

»Ali tole tu, to je študija, disertacija, doktorat bi lahko dobil z njo, tudi ko bi bil delavski razred na oblasti. Prosim, od obznane do ... do ...« — počakal je, se radovedno, zmagovito in malce posmehljivo zazrl v jetnika — Đuroviću je nehote trznila žila na licih — ter počasi in v presledkih povedal — »do kongresa — kominterne — v Dresdenu.«

So trenutki, ko ljudje, naj so sami še v taki nesreči, nehajo misliti nase; ta trenutek se je to zgodilo z Đurovićem, prenehal je misliti, da so izdali njega. Zazrl se je v stisnjene policistove oči — smehljale so se in še veliko obetale. Do bolečine ga je stisnilo v prsih, zatem mu je pogled obstal na zvezku.

Bedeković je odrinil sveženj s hitro kretnjo, da je zdrsel do roba. Ali enako hitro je dvignil pogled z zvezka tudi jetnik, nikakršne radovednosti ni smel pokazati, vse tako bi ga poniževalo. Samo čeljusti je lahko stisnil in zatem poslušal nabijanje po sencih. Vse je kazalo, da je policijska kreatura za mizo — znova se je pretegovala, ga motrila in stiskala ustnice, da so bile do kraja stanjšane — nekaj, lahko da tudi precèj, vedela. Jetnik se je moral zbrati, da se je zadržal, da se ni izdal z nervozo. Vse to je bila izdaja, ki se njega, kar se je tikalo njega samega, po vsem tem komaj še tikala.

»E, vidite, da poznam karakterje; tudi jaz sem nekak psiholog, policijski sicer, ali vseeno psiholog — psiholog te mehke in zapete hrvaške duše, ki se je že od Gubčevih časov sèm borila po malem za pravico — s kosami, in jo tudi izpovedovala, to svojo resnico, pred samim biškupom Draškovićem in na — na natezalnicah. Vsak čas si je po svoje pomagal, nič tako novega več ne znajdeš na tem svetu, tudi policija ne, razen tega, da smo malce več psihologa. Kaj se hoče, medtem je napisal svoje romane Dostojevski, so začeli na Dunaju s psihoanalizo. Tudi vaš karakter, dragi gospod sekretar, je tak — samo resnica, tako čista, kolikor vam je le moremo čiste natočiti na naši policiji, vas bo zganila ... Upam, za trdno upam, da bo tako, tudi želel bi. Poslušajte me, dragi sekretar! Tako je — še preden ste se namenili z Dunaja, so v Beogradu že vedeli, da prihajate ... in da boste od-se-de-li v našem belem gradu Zagrebu. In komaj ste bili v Zagrebu, sem bil v Zagrebu tudi jaz ... Dà, jaz in moji nekdanji dečki! Tudi z glavnjače so mi jih nekaj pridjali — hrvaška duša je hrvaška duša, srbska se je tu na Hrvaškem, vsaj kar se naših policijskih zadevščin tiče, bolje izkazala, večji hasek imamo od nje — laže pride tej mehki in zapeti duši do kraja. Pa kaj bi si midva o vsem tem pripovedovala, ko veva

oba, kako je; vi sami ste o vsem tem, o vseh teh policijskih pomagalih — no, včasih je bilo potrebno tudi koga zmrevariti — precej pisali in ne bi rekel, da se je kaj pretiravalo, poprej bi se lahko reklo ali očitalo, da vidite pri vas eno samo plat, to je samo svojo — naših težav tam ni nikjer popisanih.«

Bedeković je zavzdihnil, prenehal je, počakal je, ko da premišljuje, a je za tem vseeno povedal — tudi zato, da je nato še enkrat zavzdihnil.

»Nimam težav samo jaz, ima jih tudi naš Štefek, imata jih Firšt in Pukmajster. Kako le more biti našemu Štefeku, temu siromaku in pijancu, ki je v večnih denarnih stiskah, ko mu obečaš tisočaka, da bi iztisnil iz neke ženske besedo, on pa ti pride zjutraj poražen, s krvavimi očmi, s kletvicami in s priznanjem: ‚Vse lase sem ji popipal, vsa se je podelala, onegavil jo je vrag, no, pa saj veste kam, poznate tisti naši dve besedi, ki se tičeta ženske — a baba ni ene besede čmrknila.‘ Lahko si mislite, da je Štefek, ta naša zverinca, vse storil, a je na kraju vseeno ostal brez tisočaka. E—pa, tudi to so nekakšne težave, a ki nam jih komunisti nikakor nočete pripoznati. Vendar, pustiva Štefeka in te naše zverince, ki so se privadile komunistične krvce, midva sva vendarle nekakšna inteligenta, tudi vi ste se šo-la-li —,« — prenehal je in jetnik, ki ga je poslušal, ni mislil na nič drugega ko na to, da ve policija za njegovo Rusijo — »lahko bi se zlepa pomenila. Prav nič ni potrebno, da bi vse vino pretočila. Kozarec čistega, resnicoljubnega ... Evo, vina! In vino veritas! Laže bova pogledala resnici v obraz.«

Vrata za Đurovićem so se odprla, na tiho ko poprej, v sobo sta prišla agenta, z njima policist, s pečenko in solato in z odprto buteljko; policist je postavil taso na desno, na mizico, pred Đurovića — tja, kamor je Bedeković pokazal —, koj odšel ter se zatem še enkrat vrnil, s taso in z buteljko, a ki ju je postavil na mizo, pred šefa.

»E — pa, tako je,« je zapel Bedeković, »sem že mislil, da ste name pozabili. Hvala in prosim, prosim...!«

Ta ‚prosim, prosim‘ je bil nestrpen in agenta sta se koj znova pobrala. Z isto nestrpnostjo, v kateri je bilo precej manj poprejšnje zadržanosti, ga je jel siliti Bedeković k večerji, in da naj vendarle že séde.

Ali Đurović ni ne sédel in ne pogledal na mizo. Ta prekleti policist za lampo je bil — vse je tako kazalo — o marsičem informiran. Dà, začel se je ko ena izmed tistih njegovih zverinic poigravati z njim, in začelo mu je zmanjkovati potrpljenja. Jetnik je videl, a še bolj slišal, kako si počasi in na dolgi curek nataka vino, in zadišalo je po šiponu: hkrati je začel policist znova s svojim razprezanjem.

»Vedel sem... Vidim, nočete natočiti, ali jaz si ga bom vseeno natočil, sebi šipona, a vam resnice, takšne, ki vas bo pogrela, tja do konca prstov, na nogah in na rokah, dragi človek, dragi moj sekretar. Kako bi začela?«

Bedekovićevo že tako blede obličje je postalo še bolj sivo in rumeno. Policist se je zazrl izpod oči v jetnika. Dolgo ga je opazoval.

»Kaj ko bi začela kar z Begom? Kar z ilegalnim imenom, to je nam pač vseeno, to je policiji in meni.«

Đurovića je začelo tesniti; samo z voljo je zadržal roko, da ni segla za ovratnik in ga razpotegnila; jemalo mu je sapo.

»Ta Beg vam je delal zadnje čase precej preglavic, a? Bil vam je že prekleto napoti, kaj? E—pa, vidite, zbal se je za kožo — likvidacije, te so danes vsakdanja zadevščina, ne mi in ne vi si ne belimo glave zavoljo njih: tod na policiji si pomagamo s skoki skozi okna, vi pa kjerkoli vam kaže po Zagrebu; majčkena razlika je v tem, da je vam včasih za kom žal, medtem ko ni nam pravzaprav za nikomer žal. No, in tako je prišel ta Beg po zaščito. Dve oblasti sta v Zagrebu, naša in vaša — in pri nas smo ga, tega vašega Bega, malo zaščitili. In tako sem mislil, da bi bilo najbolje, ko bi se še z vami pomenili. To si lahko mislite, toliko pameti imate, da poti nazaj po vsem tem, kar sem vam tu natočil, ni več; poslej je mogoče samo še eno, da si pomagamo — zdaj je pač vseeno, ali se bo tako končalo ali tako.«

Bedeković je dvignil kozarec, ga podržal proti luči, mlasknil in izpil. Začel je znova s curljanjem, vino je počasi teklo, ko da se mu nikamor ne mudi.

»Sami veste, Beg nam je lahko nekaj povedal, nekaj, dosti pa tudi ne; človek pač bolj malo zve, kadar pade enkrat v nemilost. In tako sva se potem domenila, z Begom, da bi se kar midva sešla — takšni, poblížji stiki, bilo bi dosti lažje. Nadejam se, da se boste zmehčali, vsakogar nekje in kdaj pamet sreča, pa ne bi očeta, ki ima otroke, tri, kakor smo poizvedeli, in ki ima zatem še ženo — se briga za njo ali ne, to je zdaj drugo...«

Jetniku se je začela nabirati mokoča po čelu, začutil je vroče ali slane kaplje, ki so začele lesti po koži; tudi zdaj je bila potrebna volja, da ni dvignil roke in da se ni obrisal. Bedeković je znova natakal, začel je piti.

»Človeku je toliko časa bedasto,« je nadaljeval počasi in ko naveličano, »dokler se godi sila z njim; potem, ko je vse mimo, se vda. Ženske, na priliko, se zjočejo. Tu sva bila, bilo je pred kratkim, pred kakšnim tednom, z neko aretiranko, z Madžarko ali kaj za vruga je bila, trde prsi je imela. Dà, bila sva sama in pri večerji, ko zdajle

midva, samo ne vsaksebi ko midva, tam, na tisti usnjeni zofi, oba skupaj. Grizla je, vpila, ko sem jo malo pomiloval, ko moški, ali prav to sem hotel... Dà, to je povsem kaj drugega ko takrat, ko si napravimo Pariz ali harem z zagrebškimi candrami... No in potem sem se umival, za vsak slučaj, no in ona je hlipala. Vzel sem ji robec in ji pobrisal oči, e—pa, tudi pri nas smo kavalirji. In tako se je deklica izjokala, nič drugega ji ni preostalo...»

Policist je zavzdihnil, ko da bi mu bilo žal, da je vse to minilo.

»Tako je to v življenju, le da moški, takšni vaše sorte, preklinjajo... Dà, tudi tihi so, še bolj tihi, ali pa postanejo glasnejši, še glasnejši — včasih ni bolj glasnih agitatorjev ko so naši pomočniki ali kakor jim pravimo: konfidenti. Tudi Begu ni bilo vseeno, vsaj skrajja ne. Nocoj bi lahko imela, vidva, kajpa, kar tu sestanek. Verjamem, imeli bi mu kaj povedati; a sem videl, da je bil voljan storiti vse, samo da bi mu prihranil tako konfrontacijo. Nadejam se tudi, da boste vi vendarle pametni. Tu je zdaj že tako, vi se spoznate na svoje posle, mi na svoje, tu zdaj ni milosti. Čas se je zadnjo zimo ko struna napel. Ta Toni Šlegel, ta frankovski obračun s tem režimskim pisčem, nam je padel zdaj ko mana z neba. Dà — dà, lahko ste kar brez skrbi, vemo, na policiji dobro vemo, da so ga frankovci, ali saj veste, kako je v politiki. Tudi v Beogradu so takih misli, nič ne bi kazalo še bolj razpihovati te hrvaške žerjavice, no, in tako so me poslali, kakor sva se že menila, sèm, v naš beli Zagreb, da bi vse to komunistom obesili. Tudi meni je tako drago, sicer sem začel svojo kariero pod Avstrijo, ali zatem sem bil tudi jaz frankovec, celo nekemu popu v tej novi mili Hrvaški sem gobec razbil, kar bi mi še dandanašnji hoteli obesiti... — in tako, vidite, je srce ostalo, kjer je bilo v mladih letih, na frankovski strani; nihče mi tega ne more zameriti, ko sem že nekak Hrvat. E—pa, tako, razgovoril sem se ko že dolgo ne, čeprav, vse kaže tako brez haska. Med nama pač ne gre za tiste navadne policijske formalnosti, za tista piškava priznanja, ki jih naši Štefeki in Pukmajstri, pa tudi Jovanovići in Grauerji, ti glavnjaški asi, vlačijo iz ljudi, med nama, in to po vsem tem, kar ste zvedeli, odkril sem vam srce do golega, lahko gre še samo za sodelovanje. Nič lažjega ni, ko priti s policije; pomagamo vam pri begu, ko ste že v ilegalni, ali pa se naredi vse tako, še vedno je čas, da smo pomotoma naleteli na vas. Lahko bi povedali, lahko bi vsaj namignili za ljudi, ki jih imate tu okoli mene, pa bi vam lahko oni pomagali, da bi bili oprani pred svojimi. E—pa, vidite, bil sem človeški, kakor že dolgo nisem bil — ali človek, ne da se ti pomagati. Mislil sem, da bi se domenila in da bi vam pomagal, da bi lahko vi kasneje, ko bi prišel vaš čas, dà — dà, Bedeković je pre-

meten, Bedeković vidi tudi naprej, česa se ne da zavreti... — vi meni pomagali. Ne—ne, nisem tako bedast ko naš Pukmajster, ki je postal zato zverinca, da mu ne bi komunisti hiše vzeli. Človek, hotel sem vas rešiti!»

Bedeković se je dvignil, se jel zaganjati po sobi. Dvignil je nogo na stol, si podprl brado z desno in jel odkimavati z glavo, ko da bi ga začelo tretji. Nič ni bil zadovoljen. Zatem je dvignil glavo, se zastrmel v jetnika in ponovil:

»Človek, hotel sem vas rešiti! To si lahko mislite, kaj vas čaka. Ali, kar se mene tiče, si umijem roke, ko Pilatuž. Niste hoteli ne piti ne jesti, a kar je najhuje, tudi besede ni iz vas. Recite mi vsaj s kakšno kominternovsko glavo imam opravka. Če ne drugo, vsaj to me tre, po kaj ste hodili tolikokrat čez mejo, po kakšnih poslih?«

Nastala je tišina, Bedeković je čakal.

Bil je trenutek, bila sta dva trenutka, bili so trije, bilo jih je več. Vsi ti trenutki so strašno tekli, s strašno naglico, bili so drug od drugega bolj zagatni — ali nič drugega ni kazalo — samo tod je bila pot, ki se je v teh napetih trenutkih pokazala — in jetnik se je oglasil.

»Po kakšnih?« je povprašal in se izgovoril. »Po kurirskih.«

Bedekovićevo bledikasto in podolgovato obličje se je še bolj podaljševalo, oči so na pol zamižale in že tako tenke ustnice so se docela stisnile — vse obličje se je zastrmelo v jetnika pred seboj; zatem so začele tiste ustnice pošepetavati, ko da bi sikale.

»Po kurirskih poteh... po kurirskih... po kurirskih... Ha — ha — ha...«

Policijski šef se je zasmel. Znova se je zagnal po sobi, se vnovič sesedel na stol, se poslonil nazaj ter končal s histeričnim piskajočim smehom.

»To se pravi, ljubi moj kurir, da bi nam lahko pokazali poti čez mejo? Kaj? E—pa, to bi bilo nekaj za policijo, še bolj pa za žandarmerijo. Dobro, pa dobro... E—pa, midva, gospod kurir, sva končala... Prav žal mi je...«

Policiistovi prsti so znova zašli pod mizo; zaslišalo se je brnenje in odprla so se vrata; okoli jetnika sta se razpostavili obe postavi in Bedeković je začel z ukazovanji. Spregovoril je, vsaj skrajja je bilo tako, ko da bi jih najbolj ljubeznivo prosil.

»Odpeljite, no, gospoda kurirja, odpeljite ga, no, k Štefaniću, k pristavu, zavoljo zapisnika pač. Je že tako pri nas na policiji. Brez teh bedastih zapisnikov ne gre. Za vsak primer je prav, da napravi Štefanić ta zapisnik takoj, še nocej. Upam, tudi želel bi, da bo šlo, gospod je pokazal malce volje, in da bi kar začeli. Zatem še nekaj: pošljite mi

Zeissbergerja, njegova dva generala se naj kar pripravita, Brkić in Aralica, prava dečka za takšnole kurirsko gospodo.«

Stopil je povsem do jetnika, ga premotril in zmajal z glavo, ko da še vedno ne bi mogel verjeti, počemu uganja trmo.

»Nič se ne bojte, pri Štefaniću ne bo še nič hudega, napravila bosta čisto navadni policijski zapisnik. Malo se bosta pomenila s tem malce dolgočasnim in starim gospodom.«

Odšli so z njim, ali za hrbtom je še vedno slišal Bedekovičevo jadikovanje.

»Kakšna škoda, a kaj se hoče, ko se nismo mogli pomeniti...«

Jetnik je moral skozi predsobo, ali še preden je prestopil prag in prišel na hodnik, je slišal za vrati, ki so se zaprle za Bedekovičem, tenko in zariplo vpitje. To je bil Bedekovičev glas. Vpil je nad Rimajem in Lackovičem, nad agenti, ki so ga aretirali. Vpil je, vpil je, da so se posamične besede, kolikor so se razločile zavoljo hripavosti, slišale do jetnika.

»Čakali ste, sini moji zlati! Zakaj niste streljali? Zakaj ste mi ga obesili na vrat? Ste čakali na komunista, da bi vas on podavil? E—pa, ne bi vas bilo škoda, sonce vam žarko...«

Pobesnel je.

Jetnika so ta čas gnali po hodniku; tudi tod je kazalo, da je bila cela policija na nogah. Vse je nekam hitelo, vse po nadstropju je potišalo, da se je slišalo vpitje do zadnje sobe.

Za mizo s predali, ki je stala v sobi, v katero sta agenta prignala jetnika, se je pokazala plešasta, okroglolična in obrita moška glava. Predevavala je neke papirje po mizi — Đurović je zagledal med tistimi papirji črno usnjeno mošnjo, črni notes in denar, ki so mu ga pobrali — in govorila, ne da bi koga pogledala:

»Ste ga razkurili, dečki, starega? E, to ni dobro, ni dobro, takšno se potlej vedno kako narobe konča.«

Plešec je dvignil glavo in jih pogledal, za hip jetnika, zatem agente.

»Ja, kaj ste ga razjezili? Če se mu žolč razlije, bo slabo z vami, dečki.« Zatem je rekel, ko da je jetnika šele zdaj zagledal: »A, vi ste tisti, zavoljo katerega se gospod načelnik jezijo? Gospod Đurović, kaj?« Dvignil je očala na čelo in si ga ogledal; zatem je rekel: »Ja-ja, bova pa napravila zapisnik.«

Spustil je očala in odšel z malce gagajočimi koraki proti vratom na desni, jih odprl in poklical, kar med vrati:

»Gospodična Zora! Z mašino!«

Prigagal je nazaj, se ustavil pred jetnikom, privzdignil očala in si jetnika vnovič ogledal.

»No, pa bova midva začela,« je povedal nazadnje, odšel za mizo in pokazal Đuroviću stol ob mizi.

Prihitela je ženska z veliko underwoodko na rokah in jo položila na mizico.

»Lahko bi ji kateri pomagal,« je rekel plešec in pogledal po agentih za jetnikom, ali ta dva sta ostala negibna, ko da bi ga sploh ne slišala.

Ženska se je za vse to zahvalila. Potegnila je papir v valj, se zleknila na stol — bila je dolga, še bolj podolgovat je bil njen obraz — in čez čas, na lepem, povprašala:

»Zapisnik, gospod Štefanić?«

»Ja-ja, zapisnik, gospodična! To je že taka navada pri nas, da je treba bolnike pred operacijo izprašati, po operaciji se ne moreš ali se nimaš včasih s kom več pogovarjati. No, jaz nisem med kirurgi. Pa začnimo...«

»Generalije?« je vprašala gospodična.

»E-ja, a najprej ime in priimek, vse kakor je potrebno.«

Uradnik je končal, nekaj zmrmlal, česar se ni razumelo, in začel brskati po mizi.

Tako sta potem začela, gospodična za strojem in Đurović, sama, ne da bi se plešasti za mizo kaj brigal za njiju. Prišla sta do »bivšega komunističnega poslanca«, malo zatem pa se je pri »začasnem bivanju« vse ustavilo. Tega izpraševani nikakor ni mogel povedati, napisala sta »bivališča nestalnega«.

»E-ja, kar nehajta, gospodična, bova midva začela! To segate zdaj že v moj delokrog. Vi, gospodična, me vedno prehitevate, ko da bi se vam ne vem kam mudilo.«

Pobrskal je med papirji, pobral listnico, denar, ki je bil položen poleg nje, oboje dvignil, pomahal s komolci ko s kreljutmi in pokazal tisto v rokah proti jetniku, ne da bi ga pogledal, ter z zvišanim, s povsem spremenjenim in skoraj s pojočim glasom začel; obenem je gospodična zdrdrala s strojem.

»Predočujem vam vašo listnico — in predočujem vam tisoč štiri sto in petnajst dinarjev — prosim! Tega prosim, gospodična, ne napišite! Od kod ta denar? S čim se bavite? Kaj delate? Od česa živite? Kako in kod se hranite, se pravi, se preživljate?«

Uradnik se je strmo zagledal predse, ko da bi hotel prisluhnuti lastnemu glasu, in zatem, ko je prenehal stroj, uprl pogled v jetnika.

»Govorite!«

Durović je začel... začel je po nekem načrtu, ki mu je preblisnil skozi glavo pred Bedekovičem; druge poti od tod, o tem je bil po vsem tem, kar mu je Bedeković s takšnim cinizmom in z odkritostjo povedal, do kraja prepričan, ni bilo — z mejo ali do meje, z njo ali do tja bi se dalo marsikaj storiti. Na kak proces tu ni več kazalo. Tu je bilo zdaj samo še dvoje: s policijo ali z Bedekovičem, ali — skozi okno. Tako je potem začel...

»Jaz sem kurir komunistične partije Jugoslavije...«

Uradnik je znova zvišal glas in začel z narekovanjem: vse je kazalo, da je bil s tem, kar mu je jetnik pripovedoval, zadovoljen. Tudi enkrat ni pokazal, da bi česa ne verjel, niti tega ne, da bi v kaj podvomil; le tu in tam se je zgodilo, da je hotel za katero reč, da mu podrobneje pove.

Tako je povprašal, kod se shaja, ali ko mu je izpraševani povedal na kratko »v katerikoli gostilni«, s tem nikakor ni bil zadovoljen in je začel s podrobnostmi.

»Zalotili so vas danes, dvajsetega aprila, ob devetih — pišite, ob enaindvajseti uri! — in na Ribnjaku, in sicer v družbi nekega moškega, s katerim sta šla v smeri proti Nadškofijskemu trgu. Kje ste bili? Kaj ste podnevi delali? Kje ste večerjali? Kdo je moški?«

Durović je povedal, da se je dvignil ob šestih, zatem pa naštel nekaj krajev: od Prilaza do Šetinske ceste. Ali uradnik, ki ga je, vse je kazalo, mirno poslušal, ga je znenada ustavil; hotel je zvedeti tudi za gostilne.

»Prosim, v katerih gostilnah? Vse po vrsti. In kaj ste jedli in pili? Koliko plačali? In katere časopise in kaj ste brali?«

Durović je začel s podrobnostmi. Na dolgo se je razgovoril o gostilnah, o kavah in slivovkah; mislil je na to, da ni drugače povedal ko prvokrat — vseeno pa sta tudi zdaj in znova prišla do Ribnjaka.

»Pri Okrugljaku sem spil dva deci. Potem, bilo je ob štirih, sem se vrnil proti mestu. Oglasil sem se v gostilni pri Mlinarici, zatem še v neki krčmi, no, in potem se je že znočilo, ko sem prišel na Ribnjak. Tam sem potem naletel na nekega povsem neznanega moškega in ga vprašal, kod naj hodim, da pridem v Draškovićevo. Tam sem hotel v nekem prenočišču nasproti Astorije prespati.«

Bilo je povedano, kakor sta se s Selimovičem domenila — da ga ne pozna in da ga je povprašal samo za pot. O Selimoviću mu Bedeković ni ničesar razkrival; vse je kazalo, da policija ni o njem kdo ve kaj vedela, razen onega pač, kar so imeli poprej z njim.

Plešasti uradnik pa tudi s tem ni bil zadovoljen; naenkrat se je zazdelo, ko da se je predramila v njem stara in preizkušena izpra-

ševalna žilica. Vsekakor je hotel zvedeti kaj več o tem neznancu in ko da je hotel za vse to, kar mu je že povedal, še enkrat potrditve.

Ali ga ne pozna že od prej, moškega? Kako se piše ta moški? In sploh, ali ga je sploh že kdaj srečal?

»Ne, ne spominjam se,« je zanikal Đurović, »da bi ga že kdaj videl. Niti ne morem vedeti, kako bi se pisal.«

Uradnik je zamrmral in začel znova šariti po listih. Kazalo je, da se je s tem zadovoljil, čeprav nekam proti svoji volji. Pogrknil je, dvignil očala, pogledal aretiranca, spustil očala in zavzdihnil.

»Dobro,« je začel. »Kod ste se zadrževali zadnjih pet dni? Ali mi lahko to poveste?«

Ženska za strojem je tudi zadnje natipkala.

Počemu se je obesil prav na teh pet zadnjih dni? je preblisnilo Đurovića, zatem je mislil na mejo.

»Dà, v torek, to je šestnajstega aprila sem odšel v Maribor. Tam sem se zadrževal dva dni, iskal sem kraje za čez mejo, za Avstrijo. Zatem sem se v četrtek, to je osemnajstega, vrnil v Zagreb, se odpeljal naprej do Siska, zavoljo policije, in ne da bi ves ta čas kaj posebnega delal. Tako je bilo v petek in v soboto, kar sem že povedal.«

Uradnik je zdikiral; zdelo se je, da je zadovoljen z odgovorom. Znenada pa je vprašal:

»Kaj pa pred poldrugim mesecem, v Beogradu?«

»V Beogradu me sploh ni bilo.«

»Nikar tako, pomislite, še enkrat pomislite! No, ko ste se sestali s tovarišem Petrovićem in s Simo Markovićem — in sicer v Markovićevem stanovanju.«

Bila je resnica. Torej, tudi to so vedeli — ali aretiranec je zanikal.

»Nisem bil v Beogradu; odkar sem se vrnil iz Avstrije, me v Beogradu ni bilo. Ne, to ni res!«

»Dobro, ni resnica. Gospodična, tako boste napisali: vprašanje: Kdaj ste bili v Beogradu? in odgovor: Pred poldrugim mesecem in imel tam sestanek s tovarišema Petrovićem in s Simo Markovićem v njegovem stanovanju.«

Đurović se je dvignil.

»Tega zapisnika ne podpišem, nikoli!«

Kri mu je pognalo v glavo.

Uradnik si je pobrisal plešo in začel trkati s členki po mizi ter po papirjih.

»Samo nikar se ne razburjajte, nikakšna sila vam ni bila storjena. Za vse táko boste imeli, vse kaže, še lepe prilike. Za zdaj sva tako napisala, na koncu pa bomo še enkrat prebrali in takrat bomo videli.

Samo sédite, nikar se prerano ne razburjajte! Kaj bi varovali tega Sima Markovića, kaj vam ni trn v peti? Naj bo za zdaj, ali tu so še zdaj druga vprašanja, no, same nedolžne malenkosti. Kar začniva, na priliko: Pod katerim imenom ste prenočevali pri Slovencu?«

Đurović je povedal ali uradnik je hotel vedeti, zakaj prav pod imenom Alojza Brajdića. Tudi to mu je povedal: ker ga pač pozna iz Broda. Bile so zares malenkosti. Tipkarica je zdehala in se lecala po naslonjalu.

Nato sta se znašli v Štefanićevi roki dve okrožnici. Uradnik je prebral podpis: D. Drainac — in hotel vedeti zanj. Povedal mu je, da je to njegovo skrivno ime, okrožnice pa, da so natislane na Dunaju, pri nekem Pavloviću. Vse tako ni moglo nikomur škodovati: Dunaj je bil daleč, Pavlović izmišljen. Tudi uradnik se ni pri vsem tem kdo ve kaj ustavljal. Tako je hotel celo zvedeti, ali je bil Đurović pri odtiskovanju, ko pa mu je rekel, da ni bil in da niti ne ve, kje bi se naj to godilo, je bil stari zadovoljen. Zatem je hotel zvedeti, kaj pomenijo okrajšave: PK, OK in MK. Tudi to je zvedel in vse, z vprašanjem vred, je prišlo na zapisnik.

Stari je začel vnovič z brskanjem po mizi, ko iz zadrege: premetaval je neke papirje, neke knjižice — Đurovića je zazeblo: vsega tega, prekleto, ni bilo več moči odvreči! — nato ključ — bil je tisti ključ od materiala v Novakovićevi! — in nato še patron, od pištrole — le na kaj lahko človek vse pozabi! Ta patron je dvignil stari proti žarnici, ko da bi si ga hotel podrobneje ogledati: zavrtel ga je med prstoma in dva ali trikrat potlesknil.

Oglasil se je agent, tisti pri vratih.

»Nevarna zverina. Hm, lahko bi kakšno tudi odnesli, tam na Ribnjaku!«

Uradnik se je okrenil in pogledal agenta, za trenutek: to je napravil, ko da bi ga pomiloval.

»Merjašček zob, gospod agent, ni še nič, mora biti že merjasec zraven — a tega, vidite, na mizi ni; se pravi, da gospodje pištrole niso našli.«

Odložil je patron in začel z brošurami. Vzel je knjižico, z ovitkom šolskega zvezka, odprl platnice in prebral:

»Uvod. Epoha imperializma je epoha umirajočega kapitalizma. Ženska je natipkala.

Hotel je vedeti, kaj je to in kje je brošuro dobil. Đurović mu je prvo skušal dopovedati, za drugo pa je rekel, da jo je dobil od nekega študenta, od nekega Malića, kar na ulici. Tako je moški izza mize potem tudi diktiral. Na istega študenta, na katerega je povsem po

naključju naletel v Tkalčičevi, bilo je danes, se je izgovoril za Labodjo pesem Karla Liebknechta. Stari je bil tudi s tem zadovoljen.

»Evo,« je narekoval, »Labodja pesem Karla Liebknechta« — in zatem še enkrat ponovil o nekem študentu v Tkalčičevi. Nato je rekel: »Gospodična, kar bom povedal zdaj, ni za zapisnik. Poslušajte, lahko bi se prebralo tudi tako: Labodja pesem Đure Đurovića, ali ne?«

Ženska se je nehala lecati, nasmehnila se je in rekla, na kratko, ko da bi vzkliknila:

»Gospod Štefanić, tako komično, tako duhovito, uh, in tako grozno!«

»Rekel sem, lahko,« se je starec opravičil. »Dandanašnji je vse mogoče, a kar se tiče teh labodjih pesmi, jih je bilo pri nas že dokaj... in kakor vse kaže, bo kakšna še zapeta. Tako bi lahko tudi mi, tu na policiji, prešli nekoč v literarno historijo.«

»Res, komično, duhovito!«

Znova sta lezla naprej, od listka do listka, ki so ga iztresli iz listnice. Znova in znova je stari začental z novimi vprašanji in z že tolikokrat ponovljenim začetkom: »Predočujem vam...« Opravljal je vse to naveličano, ko nujno vsakdanje zlo, ki ga mora opravljati samo še zavoljo penzije, ter je bil, vsaj na zunaj je, kazalo, zadovoljen z vsakim odgovorom. Tudi Đurović je odgovarjal, le tam in tam je počakal, ko da se ne more koj spomniti. Videlo se je, da skuša odgovoriti na vse, da hoče vse pojasniti, vendar kolikor se je le moglo na kratko. Tako sta se pogovarjala in tipkarica je znova začela z zdehanjem, nenehoma je imela roko na ustih. Vendar pa je bilo ob vsem tem dolgčasno skozi in skozi čutiti, da oba, tisti, ki sprašuje, in tisti, ki odgovarja, vesta, kaj hočeta.

Za našapirografirano pesem z refrenom »Lenin je umrl, naj živi Lenin!« je bil še enkrat kriv že znani neznan študent. Pri pismu, ki je začelo »Dragi družo!« in na katerem je bil podpisan Pavlović, je začel Đurović znova z mejo. S pisma da se vidi, da je tam literatura in da bi jo moral prenesti, zato je tudi hodil na mejo. Malo teže je bilo s potrdili, na katerih je bilo črno na belem, da gre za lehe papirja, za matrice in tako. Znova so prišli na vrsto študenti, neki zgolj po videzu znani delavci iz železniških delavnic, iz kurilnice.

Đurović se je ves čas zavedal nečesa: kar je bilo očitno, je lahko obležalo samo na njegovih ramenih, za vse drugo — bila so sama konspirativna imena — za te, tega se je trmasto zavedal, ne bodo zvedeli. Ta trma ga je vse bolj in bolj spravljalja k volji. Začele so ga spreletavati misli zavoljo sporočila o begu, kako bi ga spravil s policije, zatem tudi načrti zavoljo meje, kako bo moči ulti, samo ko bi jih speljal tja... Samo, da pride s policije, samo s policije! Mislil je na

Graharja, na agenta, ki so ga imeli na policiji — vendar ga nocoj še ni zagledal, čeprav je srečal domala vse, kar jih je poznal, ko so ga gnali od Bedekovića; vse je stalo ali begalo po hodnikih in vleklo na ušesa Bedekovićevo zahripano vpitje.

Nadalje je šlo po sreči tudi zavoljo dveh ključkov, ki jih je imel v listnici — rekel je, da so od kovčkov na Dunaju; po sreči je šlo zavoljo patrona in pištole; tudi to zavoljo orožja se mu je posrečilo; zapisala sta, da ga je pustil pri nekem kmetu na meji.

»Ne vem, kako se piše; tudi ne vem, ali je tostran ali na oni strani meje.«

Domišljija zaradi meje se je začela razraščati sama po sebi, ko da bi mlade dobivala.

Ali zdaj, ko je kazalo, da je vse na mizi prebrskano in da nima plešasti uradnik nikakršnega vprašanja več, se je ta policijski pristav dvignil, pogledal iznad privzdignjenih očal zasliševanca, ga nekaj trenutkov radovedno motril, zatem pa znenada rekel:

»In da končava...«

Segel je v predal pred sabo, izvlekel štiri ključe, verthajme — dà, bili so oni, ki jih je še utegnil dati na Ribnjaku Selimoviću! — pozvonil z njimi in začel počasi, ne da bi odmaknil oči z njega, in z vzvišenim glasom, da je tudi stroj stekel:

»Petintrideseto vprašanje. Predočujem vam štiri ključe, verthajm. Selimović trdi, da ste mu jih vi, zvečer, predali, da bi jih zadržal, a ključi, da so od šapirografa in od papirja za razmnoževanje.«

Izpraševani je od besede do besede čutil, kako mu sili kri v glavo. Bilo mu je, ko da ni resnica, kar poslušá, ko da ne sliši, kar so mu govorila okrogla in na koncih stisnjena usta. Zatem mu je bilo, ko da ne čuti več stola, nehote se je dvignil. To s Selimovićem, tod se ni dalo več šariti z neznanim študentom ali z neznanimi delavci iz kurilnice, Selimovića so prijeli z njim vred.

»Vi samo sedite, prosim! In kar mirno in počasi odgovorite, kakor ste doslej vse lepo odgovorili. Samo še to, pa sva končala... Prosim vas lepo, sédite!«

Đurović je zlezal nazaj na stol; tudi ženska za strojem je upirala oči vanj, nič več niso bile videti zaspane, ko da se je predramila.

»Prosim, lahko sami zdikirate. Ali ne bi?«

»Bom.« je rekel trdo in počasi Đurović. »Bi ponovili?«

Ozrl se je na tipkarico in ta je prebrala.

»Teh ključev tu,« je začel zatem počasi in trdo, »sploh ne poznam, niti jih nisem predal zvečer nikakšnemu ali nekakšnemu Selimoviću.

Prav tako ne vem ničesar o kakšnem šapirografu in o papirju za razmnoževanje letakov.«

Policijski pristav je nehal zvoniti s ključi; spustil jih je na mizo, zavzdihnil in zatem tlesknil.

»Pa končajmo.«

Obrnil se je k tipkarici.

»Gospodična, za podpise: pristav in drugo.«

Zatem k izpraševanemu.

»To bi tudi podpisali?«

»Bi,« je rekel Đurović.

»Gospodična, zapisnik!«

Medtem ko je zdrsnil papir iz stroja, je pristav našel med papirji na mizi peresnik, ga pomočil, potegnil po papirju in ga pomolel Đuroviću, ne da bi ga pogledal.

»Piše,« je rekel. »Izvolite!«

Ali zdaj, ko je imel papir pred sabo, se je, komaj ga je začel prebirati, zavedel zaradi onega v Beogradu.

»Ne, ne podpišem, ne morem podpisati,« je rekel Đurović in odložil pero. »Zavoljo izjave o Beogradu — ta ni moja.«

»Ne more podpisati, gospodje,« je rekel pristav nato proti agentom in ukazal: »Pripeljite gospoda Selimovića. Teh dveh iz Beograda nimamo pri rokah, ali gospoda Selimovića, s katerim sta se sprehajala, imamo. Naši agenti so bili toliko previdni, da so ga z vami pobrali. Gospodična, še enkrat, zapisnik! A vam, gospod Đurović, bi svetoval, da bi nase mislili, ne na druge. Policija pač ve, kaj dela. Ne splača se delati komedije zavoljo enega podpisa. Ko nekoga več ni, ga more vsakdo podpisati, zadnja policijska reva.«

Tako je dokaj nejevoljen jadikoval in se jezil, zatem pa pobral ključe in začel znova s pozvanjanjem. Čakal je na Selimovića.

Đurović še vedno ne bi rad verjel, kar se bo zdaj vsak čas zgodilo, čeprav je vedel, da je lahko samo on, Selimović, povedal zavoljo ključev, zavoljo šapirografa in zavoljo papirja. Tega Beg ni vedel. Stiskalo ga je v prsih, ko da bi kamenje valili nanj. Ni hotel, da ga stiska, ali vsa volja ni nič pomagala. Bilo mu je, ko da bi ga po-teptali... ko da bi sam sebe teptal. Ali so ga mrcvarili? ga je spre-letavalo, čeprav bi skoraj prisegel, da ga niso, vsaj zavoljo take izjave o teh ključih ne. Kaj za vraga pa je bilo lažjega, ko da bi si kaj namislil zavoljo teh ključev!

Toda medtem so agenti Selimovića pripeljali. Đurović je videl, da ga je pogledal; ali opazil je tudi to, da je koj zbegnil z očmi: potem je imel te oči ves čas na listu, na zapisniku, ki ga je pristav

pobral z mize in ga začel počasi ter z enoličnim uradniškim glasom prebirati. Bilo je, ko da bi ga z očmi poslušal in ko da ga nič drugega ne bi tako zanimalo kakor to, ali je tam na listu vse napisano, kakor je bilo povedano.

Bilo je vse povedano, vse do zadnjih potankosti, tudi zaradi ključev: vse od srečanja z gospodom Đurom Đurovićem, kako mu je izročil te ključe tik pred aretacijo, kako so bili ti ključi od materiala in tudi to, kako mu je rekel, da mu jih daje, ker bodo pri njem, pri Selimoviću, bolj na varnem... in zatem je bilo na tistem zapisniku tudi vse zaradi pisma, ki je prišlo na Selimovićevo ime iz Berlina, a katerega mu Selimović pred aretacijo ni utegnil več izročiti.

Stala sta si vsaksebi in Selimović je odmikal oči, zatem pa — pristav mu je rekel, naj ponovi gospodu Đuroviću vse o ključih, vse, kakor je že povedal, priznal — je uprl vanj oči — oči, ki so hotele biti, hudiča, odkrite in ki so hotele najti razumevanje pri njem — začel še enkrat tisto o ključih, celo storijo, vse, do zadnjih potankosti. Zazdelo se je, ko da ni nič bolj svetega na svetu, ko da govori resnico na policiji. Kaj, pri hudiču, je bilo potrebno pripovedovati, da ga je lahko vsak dan dobil ob tistem času na Ribnjaku, kaj, pri hudiču, je bilo treba policiji razlagati, kdo mu je ključe izročil, ker bi bili pri njem bolj na varnem in... in... tudi tisto, kar mu je omenil zaradi prenočevanja na Trešnjevki?! In če je sprva tudi njemu bilo sitno, da bi ga pogledal, je zdaj uprl oči vanj. Vse na Selimoviću je bilo ko po navadi, ali bilo je hladno in ko da bi Selimović opravil z njim; vse tam je bilo, ko da bi govorilo o zapeljevanju in ko da bi ga on, Đurović, zapeljal. Selimovićeve oči so bile motne, vlažne — in Đurovića je spreletelo, da se je jokal, in koj zatem, da se ga tudi dotaknili niso. Začelo ga je jeziti.

Pri hudiču, če se ni znal ali če se ni mogel izgovoriti zavoljo pisma, počemu je pripovedoval vse to zavoljo ključev. Vsa ta nevolja zaradi Selimovića se je sprevrgla v jezo, in sicer prav zavoljo tega pisma. To pismo, vse je kazalo, je bila edina reč, ki ga je, Selimovića, tlačila — in še to pismo je bilo zdaj obešeno gospodu Đuri Đuroviću!

Đurović je čutil, kako vse vre v njem; bila je jeza, pravzaprav jeza, zaradi katere si ni mogel pomagati — sam je našel izgovor za vsako malenkost, medtem ko ta sirota, tu pred njim, ni zmogla ničesar drugega, ko da je obesila to edino pismo njemu... s ključi vred.

»No, kaj porečete zdaj zaradi teh ključev, gospod Đurović?«

Plešasti človek za mizo je pozvanjal s ključi in si ga zadovoljno ogledoval. Končno je prišla nocoj tudi njegova, pristavova ura.

»No, gospod Đurovič, odgovorite t o v a r i š u, gospodu Selimoviću, po vaše — kako ste že povedali? — nekakšnemu nepoznanemu gospodu! No?«

Pristav ni nehal zvoniti... Pozvanjal je s ključi, visoko pred sabo, kolikor se mu je dalo stegniti roko, tik nad plešo.

»Ne meni, gospodu Selimoviću morate odgovoriti — on sam je vse to povedal in prosim, poglejte, tudi podpisal. Lahko vam vse to tudi potrdi, vsaj pokima, če mu ni do govorjenja.« Pogledal je Selimovića. »Brez kakšnega nasilja, iz svoje lastne volje ste vse to podpisali, ali ne?«

Vprašani je molčal. Zatem je potrdil, tiho in na kratkò. Bilo je, ko da bi vzdihnil:

»Da.«

Zatem je uprl oči v Đurovića. Tudi Đurovič ga je pogledal. Selimovićeve oči so hotele biti odkrite, ko vdane... Hotele so mu govoriti, kako se ni dalo nič drugače, kakor da je bilo treba povedati resnico — ali te oči so njemu, Đuroviću, odkrivale, kako se bojijo zase, samo zase... in znova samo zase... zase... in kako zanje Đurovič ni bil na svetu nič drugega več ko navadna stvar, katera ni znenada njemu, Selimoviću, nič več na tem svetu. In nič več ko navadna stvar ni bila od tega trenutka postava pred Đurovićem; te odkrite, vdane, otroško zaupljive oči so postale naenkrat tako hladne, tako tuje. Do konca je zrl v nje, do konca, dokler jim ni vsega povedal, tem očem, in dokler niso Selimovića odgnali. Strašno jih je zasovražil, z besedami bi jih zatolkel, če bi jih mogel.

»Kategorično trdim, da j a z, i n t o v a m, n i s e m danes pred aretacijo na Ribnjaku predal n o b e n i h k l j u č e v, da skratka ne vem ničesar o teh ključih.«

Pristav je prenehal zvoniti, roka s ključi se mu je pobesila.

»Ni res, da bi v a s prosjačil, da jih imejte v i i n da bi bili pri v a s bolj na varnem, ali da bi bili ključi od nekakšnega komunističnega materiala... In kar se pisma tiče, znova ni nič res, tudi tu niste govorili resnice. Nikoli v a m n i s e m rekel, da bi dobili kakšno pismo iz Berlina. V i... v a m... v i...«

Pristav je spustil ključe na mizo.

»No, gospod Selimović — kaj pravijo oni na to?«

Ali — vprašani je molčal. Oči so se komaj ozrle po pristavu, potem so pogledale predse, ko da ne vidijo nikogar več, Đurovića niso več pogledale... in potem so jih, te oči, agenti odgnali.

»Gospodična Zora, zapisnik,« se je oglasil pristav. »Ste že trudni, kaj? Tudi meni se zdeha. Takšno sizifovo delo — napolniš sod, pa ti zbijejo dno, ja-ja.«

Še enkrat je poiskal peresnik, še enkrat je nekajkrat popraskal z njim, zatem pa ga pomočil in ga pomolel Đuroviću.

Đurović je peresnik prijel, zatem pa ga je začel vrteti v roki, ko kakšno pilo — oči pred njim so zginile, docela se je zavedel — in pisalo odložil.

»No, zakaj pa ne bi podpisali?«

»Bi, a najpoprej strgajte prvi zapisnik; tistega tam ne podpišem.«

»Saj-saj, rekel sem, sizifovo delo...« je zavzdihnil plešasti uradnik in se začel brisati po temenu, ko da bi si lase popravljaj. »Gospodična, za nocoj sva končala, vsaj midva. Jutri, če že ni tega jutra, kasno je, bo nedelja, pa se boste prespali. Boste šli na Sleme?«

»Uh, Sleme! Predaleč, gospod pristav! Sem preveč lena.«

Pretegnila se je, se zasmejala, dvignila stroj in odhitela.

»A kar se tega podpiša tiče, gospodje agenti, to boste vi uredili. Gospoda Đurovića bo potrebno malce omehčati. Človek je utrjen, ima podplatasto kožo, ni prvič na policiji. Tako, in dosti sreče, gospodje!« Dvignil se je, odracal okoli mize in pomrmraval. »Ja-ja, tako je, vem, moja metoda se nikoli ne obnese, vem, doktorju Bedekoviću ne bo po volji...«

Začelo se je z večerjo; bila je ista pečenka, bilo je istega pol litra rdečega in bil je isti zavitek Zete, kar so prinesli zanj že k Bedekoviću. Vendar človeku ni bilo ne za vino ne za pečenje, nikakršne lakote ni čutil; samo kadil bi, en sam čik bi povlekel. Naj je bil po vseh teh zasliševanjih in po srečanju s Selimovićem nekje v sebi na vse pripravljen, naj si je hotel ohraniti voljo in živce, so ga prav ti živci začeli izdajati, vsej volji navkljub. Vnovič so zdrsele rolete, na enem in na drugem oknu. Izba je bila začuda prazna, ko da bi bila na hitro roko izpraznjena. Med vrati so se drug za drugim prikazovali agenti in si ga ogledovali, z očitnim zadovoljstvom in ko kakšni vaški kolinarji. Človek jih je poznal, izogibal se jih je po ulicah — zdaj se jim ni mogel več ogniti, imeli so ga na očeh, lahko so si ga ogledovali in si ga tudi ogledali. Človek jih je poznal, vsaj nekatere. Bili so domači, zagrebški; prejšnji režimi so jih razmetali, zdaj so se znova vrnili, z njimi vred so prišli o ni iz Glavnjače; dvor ni poslal samo Bedekovića, poslal ga je s pomočniki. Med njimi sta bila Lacković in Rimaj, poznal jih je že od poprej in bila sta poleg na Ribnjaku. Tudi Firšt je bil na Ribnjaku, a ta ga je šele zdaj prepoznal.

»E, glej, človeka! Pa midva sva se vozila s Črnomerca. Pa ti si bil nekak moj sosed; vidiš vruga, mogel bi me ubiti, mogel bi mi hišo vzeti.«

»Imel si srečo, Firšt!«

»Imel, bogme — da, gospodje. Toda kak agent sem vam jaz, ko imam komunista in bandita za soseda, to se vprašam?«

»Ha, smel bi ti hišo vzeti in te pobiti, smel bi!«

»Kako ne, skoraj bi zaslužil, sam mislim tako. No, ali zdaj bomo mi njega malo pobili; najbrž ne bo odnesel cele kože, kaj? Če bi ne bilo tako kasno, bi počakal. Pa, gospodje, gotovo ga boste poprej še vi kaj pobarali. Lahko noč in dosti bíre, gospodje.«

Zatem so se začeli agenti, tisti, ki so se nabrali, povpraševati, na koga, vruga, še čakajo.

»Na Zeissbergerjeve generale... Na Brkića... Verjetno se preoblači, noče na policijo v žandarski uniformi.«

Vendar pa Zeissbergerjevih generalov to noč ni bilo — in začeli so drugi.

»Ali ne bi gospod najprej podpisal in zatem povečerjal? Tu je zapisnik, tu sta peresnik in črnilo in tu je že večerjica, pri meni doma ni takšne. Vse kaže, da ima gospod načelnik komuniste še prav posebej rad.«

»Kaj jih ne bi imel? Tudi mi jih imamo radi — to nam je službica.«

»Ni lahka službica.«

»Bogme da ni.«

Menili so se, ko da bi tisto, kar je čakalo pred njimi, ne bilo človeku podobno, vendar pa bi smelo zvedeti za njihove agentske težave. Odkar se je Đurović to noč znašel pred Bedekovićem, je bilo, ko da bi lezel po stopniščih, niže in niže: Bedeković je bil prvi, pristav je bil nižji, to zdaj, ti agenti, je bilo najnižje. Bedekovićev nasmeh in pomilovanje, Bedekovićevo satansko zaigrano sočutje, da si lahko pričakoval, kako mu bodo zdaj zdaj solze v očeh, in da se ti je zazdelo, kako je do kraja nesrečen, ker ti ne more pomagati, ko pa bi ti, pri materi božji bistrički, za vse na svetu rad pomagal — vse to se je tod, na najnižji stopnici razlezlo v brezbrizne in surove obraze, za katere je bilo to, kar je stalo sredi izbe in čakalo, zgolj mrtva stvar, »izven zakona«, čeprav je ta stvar živela ter jih je lahko tudi razdivjala. Takrat so ti vsakdanji policijski obrazi, ki so jih ljudje srečavali po ulicah, vsak po svoje oživeli, pokazali so svoja prava obličja, jeli so se obnašati ko krvavi gladiatorji, ko razdraženi gadi.

»Torej ne bi podpisali?« je ponovil tisti, ki je pričel zaradi podpisa in zaradi večerje; vzel je peresnik z mize in ga pomolel Đuroviću. »Ne bi? Nisi lačen?«

»Kaj bo lačen, Štefek?« se je oglasil drugi, ki je slonel preko mize in prebiral zapisnik. »Glej, pa tu na zapisniku je skoraj za stran, za dve strani, kod vse se je samo danes potikal, kaj vse je pojedel in popil. Glej, začel je s slivovko, pri Črnem orlu, na Prilazu je popil kavo, potem je tu znova ena slivovka in dvakrat dva deci pri Dobri mamici. Obedoval je v Tkalčičevi, juho in pečeno teletino, ter plačal šestnajst dinarjev, glej, glej! Pri tem se je gospod malce sprehodil, preko Medveščeka in do Okrugljaka, kjer je trikrat zavil v gostilne, dvakrat k Mlinarici. E, gospodje, pa kako mu naj diši svinina?«

»Mogoče mu je pretežka?« je rekel prvi, Štefek.

Predjal je peresnik v levo, pristopil bliže k Đuroviću — tudi preostali so se premaknili, ko da bi se zbali za agenta — in povedal počasi, ko da bi si besede sproti izmišljeval:

»Pri nas ni teletine, pri nas« — zvišal je glas — »komunistična zalega, ne bo ko pri Dobri mamici, čeprav se boš še nocoj spomnil na vse dobre mamice in jih klical.«

Počakal je kak trenutek, zatem pa znenada mahnil s pestjo, s hrbtnimi členki izpraševanega po ustih, po sredi ust. Stresel je roko, ko da bi ga zbolelo; zatem je znova začel, počasi, premišljeno:

»Tako, še ti bo dišala, pečenka, samo da je s preklanim gobcem ne boš mogel več —«

»Povedal sem, da ne bom podpisal,« je s stisnjenimi zobmi izjavil tepeni. »Napravite drugi zapisnik... in v katerem bo samo tisto, kar sem izjavil.«

Štefek se je ozrl po agentih.

»Tāk, drugi zapisnik bi hotel? Najbrž misli, da smo kakšni advokatski pisarji... Glej, glej, kak se je zmotil!«

Na jetnikovih ustnicah, sredi pod nosom, se je pokazala kri. V drugič je že zavrelo v njem, ali siloma se je zadržal — iskali so prepir.

»Dobro si začel, Štefek! Glej jo, komunistično krvco!«

»Kaj ne bi, gospodje! Prav nocoj me je zažejalo po njej...«

Đurović je izvlekel robec in potegnul z njim preko ustnic; členki, prsti, vse je bilo krvavo.

»Ti se samo briši, premalo bo robcev, da bi vse pobrisal,« je nadaljeval Štefek, ko da bi se pogovarjal z jetnikom.

Vnovič je stopil bliže, vnovič je stiskal pest; tudi agenti za Štefekom so se premaknili, kakor kakšna zaščita.

»Ali« — Štefek mu je pomolel členke pod nos — »pomiloval bom jaz nocej tebe, krvavo pomiloval. Pomiloval ti bom ženo, če je mlada, in otroke, kolikor jih imaš, vse krvavo pomiloval... Vse to je komunistična zalega, komunistična krvca. Oglej si jo, pestnico!«

Vnovič mu je pomolil stisnjeno roko. Đurović se je zadrževal, z vso voljo se je zadrževal; vedel je, da ne sme ničesar storiti, da bi zdivjali. Vedel je, da ga ne smejo ubiti, da je treba vzdržati, do procesa. Toda to je bila samo pamet, bila je volja, ki pa ga je le siloma zadrževala.

Ali zatem je Štefek ponovil litanije o ženi in o otrocih. Đurović mu je najprej — bilo je proti volji — odrinil pest, s katero mu je mahal pod nosom, ko da bi ga hotel vsak čas znova vsekati. Štefek je poskočil, ali preden mu je mogel kaj storiti, ga je Đurović zgrabil za suknjič, ga privzdignil od tal — vse je zapokalo v njem — in ga bolj odrinil ko zagnal med postave za njim.

»Pomiloval bom jaz tebe, krvava, pokvarjena režimska gnida...«

Štefek se je nekje zadaj za tistimi postavami ujel; opotekel se je, ne da bi zletel. Đurović je zagledal prebledelo, preplašeno obličje — ko da ne more verjeti, kaj se je zgodilo — toda to je bilo samo za trenutek, zatem je tisto zadaj bolj zarjulo ko zavpilo.

»Verige, dečki! Verige!«

Za kratko se je Đurović zavedal, da je šel predaleč, ali spomin na ženo, na otroke ga je zanesel: pa če bi bilo samo to, bi se še zadržal — živel je življenje, kjer niso samo večernic peli — toda spomin na vse tisto, kar je slišal o Štefeku: bil je spomin na Tatjano, ki jo je obesil za lase, jo slekel in tolkel po golih prsih — in zatem to, da mu je to bitje zdaj mahal pred nosom, ko da bi imelo bedastega vola pred sabo, hkrati pa si delalo korajžo: Štefekove oči so mu ko v strahu mežikale — ne, tega ni mogel več prenesti. Takoj ko je zaslišal Štefekovo kričanje, je že vedel, da je šel predaleč — a bil je tudi trenutek, ko mu je bilo vseeno in ko se mu je strašno dobro zazdelo, da je to storil, če ne zaradi drugega, pa zaradi strahu, ki ga je prizadejal tej pokvarjeni gnidi, čeprav tudi za en sam trenutek.

Nato so ga imeli na tleh; pravzaprav se jim je vdal brez odpora... Zvezali so ga na rokah, spredaj, zatem na nogah. Brcali so ga, kamor je kateri mogel, kolikor je kateri mogel, kolikor se jim je dalo. Štefek je začel skakati po njem... Pritegnil je klop in začel skakati s klopi. To ni trajalo tako dolgo, zvezani na tleh je imel še zadosti sil, lahko se je pripravil na vsak skok posebej — vendar pa je bil vsak trenutek zanj cela večnost; a je bilo potem tudi te večnosti konec. Jetnik se je po nekem takem skoku obrnil in Štefeku je spodrsnilo, skoraj bi zletel.

»Na mizo!« je zavpil. »Mizo, mizo, mizo...!«

Vpil je, ko da bo zdaj ta miza vse rešila.

Jetnik se je obrnil na trebuh, na obraz, da bi se zavaroval. Tak, z obrazom proti podu in med brcami, ki jih je dobival, je lahko slišal vlačenje neke mize — tudi pod se je tresel. Zatem so mu rekli, naj se dvigne — zavoljo mize, da bi legel nanjo — in hoteli so mu tudi pomagati, da bi se dvignil — dvigali so ga za suknjič, za ovratnik in za lase, vendar jetnik na tleh se je upiral, silil je k tlom. To se je vnovič končalo z brcami, tudi z gumijevkami, dokler se ni prostor okoli njega še bolj napolnil z agenti in dokler niso planili nanj in ga zanesli, pravzaprav so ga zvezli, na mizo. In ko je ležal tam, na mizi, na prsih in na trebuhu, mu je eden z nervozo potegnil roke izpod prsi, nakar so prinesli še eno verigo ter mu roke in noge pod mizo zvezali — kolikor so le mogli, so jih zategnili.

Jetnik je zaječal; vse telo je sililo proti glavi — viselo je z mize, z rameni vred. Videl je lahko samo verigo, ki mu je visela z rok, sledil je lahko samo nogam in obuvalom, ki so hodila po izbi, postajala in se znova prestopala, ko da bi ne imela nikakršnih namenov. Zatem je nekdo na drugi strani mize, pri njegovih nogah, potegnil za vezalke in začel vlačiti čevelj z noge. To se mu je posrečilo za eno nogo in čevelj je zletel po podu, vendar drugega čevlja niso več sezuvali.

»Za vraga, pusti mu obuvalo! Ne bomo ga po podplatih! Tako je ukazano...« Zatem se je Štefekov glas opravičeval. »Nič se ne da storiti, tudi jaz bi ga, ali vse kaže, da mu bodo podplati potrebni; verjetno, da bodo ostali za samega gospoda šefa, ko je tako naročil. Pes jih nosi, te njegove kurirske podplate!«

Zadrsal je gramofon, hkrati je začelo vžigati: po plečih, po hrbtu, z gumijevkami, zatem po nogah in po spodnjem delu — bila sta dva, ki sta vžigala.

Jetniku je bilo, ko da bi ga rezal, znova in znova. Slišal je udarce, kako so priletavali, slišal je zamahovanje... zatem teh udarcev ni več slišal, ko da bi oglušel zanje, le rezalo ga je še vedno, bolj in bolj neizprosno ga je rezalo — bila je bolečina, ki ni oglušela, bolj in bolj je žgala. Stisnil je zobe. Zatem je zatisnil tudi oči; napenjal je telo, ko da bi hotel verige raztrgati. Toda zgoraj so se menjavali in vse je začenjalo ko znova, vsak je po svoje zamahoval. Telo je samo od sebe popuščalo, mišice so ga prenehale vezati, usta so se začela odpirati.

Znenada so udarci prestali — ostala pa je bolečina, ki je bila ko gluha, ko topa in ki je rezala; tudi glasovi, ki jih je jetnik slišal, so bili gluhi in zahripli.

»E, vrag, nehaj drsati z gramofonom, za koga, mater vam božjo, ga navijate? Ko tole na mizi niti ne pisne... Ne slišiš, ali še diha, ali je že crknil, mater mu kurirsko... komunistično!«

Ta, ki je hotel slišati dihanje, ga ni slišal; mahal je po glavi, ali glava se je pobesila in zakinkala.

»Vode! Vode! Kaj, za vraga, gledate?«

Koraki na tleh so se razgubili; tudi ti so bili ko topi, ko da bi hodili po preprogi. Zatem so zlili, pravzaprav so jeli zlivati vodo po jetniku, in žrtvi je bilo, ko da so odprli okna: začela je vleči sapo, ko da bi hotela potegniti mokroto vase.

Nato so žrtev odvezali, pri nogah, da se je na glavo zrušila na tla; zatem so jo še in še polivali.

Hkrati so začeli mučitelji odhajati, vedno manj je bilo besed, sopenja in agentskih kletvic. Jetnik je ostal na tleh, z zvezanimi rokami nad glavo, kakor jih je stegnil predse, da bi zavaroval glavo, ko je zdrsnil in padel z mize. Noge zadaj je imel razvezane, ali bil je srečen, da mu jih ni bilo treba premikati in da so ga pustili na miru. Znenada je bilo, ko da se nihče več ne briga zanj, samo luč je še strašno na veliko svetila, da je zbadalo, ko je odpiral veke in se zaziral v parketne deščice pred seboj. Nekaj zatem, v tišini, ki je nastala, je zagledal policaja, s karabinko in z nasajenim bajonetom — sedel je na stolu pri vratih; in kasneje je zaslišal govorico, zelo dolgo pogovarjanje — policist pri vratih se je z nekom razgovarjal, očitno je bilo, da z nekom pri oknu, vendar jetnik tja ni pogledal, nikakršne volje ni bilo v njem, da bi se obrnil, da bi nategnil vrat. Samo eno si je želel, da bi si odpočil, da bi mogel zatisniti oči in zaspati, ali utrujenost je prešla; topa bolečina je prehajala, dokler je ni zajedajoče skelenje do kraja pregnalo, bilo je, ko da mu bo meso prežrlo. Ustnice so bile slane in v vratu ga je žgalo, ko da ga hoče slanoča zaliti in zadušiti. Začelo ga je preganjati, da krvavi in da ga bo tista slanoča zalila. Hotel je privzdigniti glavo, a ga je strahotno zaskelelo. Vse, kar je zmožel, je bilo, da je zateglo spravil iz sebe:

»Vooode...«

Zaslišal je korake in čakal. Nekdo je jel zlivati vodo nanj, na lase, v curku... Zatem je tisti nekdo nad njim povprašal:

»Mater ti božjo, če ne krvavi? Stegnil se bo...!«

Ta strah obeh stražarjev je pomagal. Obrnila sta jetnika na hrbet, ga prislonila z glavo ob steno in mu potisnila vrč proti ustom. Žrtev je pila, voda pa se ji je zlivala prav tako po bradi in tekla po vratu ter po prsih.

»Ne bo še vigilij,« je povedal stražnik, tisti, ki ga je z nogo podpiral, da se ni obrnil.

Jetnik je znova obležal na trebuhu. Okus po slanoči je izginil, počasi so se jeli vračati trenutki, ko se je jel zavedati, ko je jel razmišljati o sebi in o vsem tistem, kar se je dogodilo. Ves čas mu je bilo v zavesti, ni in ni se mogel znebiti tega, da ga je zagrabil jermen na transmisiji, da ga je zaneslo med kolesje, da ga je zmlelo — med strahotnimi in umazanimi besedami — in ga odvrгло na cementirana, vlažna in hladna tla. Potem mu je bilo, bil je kratek preblisk, ko da je v sarajevski fabriki, in celo tobak mu je silil v nosnice. Ali zavedal se je in se misli, ki ga je obšla ko zona, siloma otresel. Ni bila fabrika, ni bilo Sarajevo, bil je Zagreb, bila je policija: Bedeković, Štefek, agenti... in Beg. Tu se je jetnikova misel ustavila, prenehala je misliti na lastne bolečine in nase.

Znova se je zavedal in jel misliti, da bi bilo treba kaj storiti, sporočiti ljudem zunaj, da bi zvedeli, kdo je Beg, in da ne bi imeli več opravka z njim, da bi ga — likvidirali. Preveč je vedel, da bi se ga mogli samo ogibati. Ali Graharja, agenta, ki so ga imeli na policiji, ni bilo, ves čas ga ni bilo med agenti, čeprav so prihajali vsi zapored in si ga ogledovali. Ali kaj, četudi z Graharjem ni kaj narobe, če se ni kako zapletel? Đurović je vedel zase, kaj bi storil, samo da bi se le za en sam dan smel sprehoditi po Zagrebu. Toda zdaj se ni dalo storiti ničesar, lahko je samo čakal in bil nesrečen ter zlovoljen. Sčasoma je prešlo tudi to, ta jeza zavoljo Bega, zavoljo tega pasjega sina — že zdavnaj ga je pogruntal, a mu niso verjeli; ne, nikoli se ni motil, ko je šlo za ljudi. Eh, zato ni hotel v Split, iz Zagreba — potrebovali so ga tu... Ali tudi ta Begov vrč, v to je verjel ko le v kaj, tudi ta vrč se bo enkrat razbil — in ta vera ga je nazadnje tudi pomirila — doslej so še vsi konfidenti dobili svoje plačilo. Milić je jecal, jecal je, ni spravil več besede iz sebe, ko mu je povedal, da je prišel dan plačila. Lahko bi se branil, a je mislil samo na bežanje, vendar tudi treh korakov ni več napravil. »Vedel sem, vedel sem, da bom poginil...« to je pomenilo, da je vedel, kaj je počenjal; zatem je obležal, nič več se ni zganil.

Ne Beg in ne Milić — dobil je plačilo, ki si ga je zaslužil! — pa nista zvezanega in zmrevarjenega človeka na tleh toliko potrla, ko srečanje pri pristavu, ko so prignali Selimovića.

Đurović je vedel, da je Selimović mehak, da ga je sama dobrota in pripravljenost, volja, storiti vse, kar je le bilo moči storiti; zaradi tega ga je tudi predlagal za sekretarja Rdeče pomoči. Tudi na policiji so ga že imeli in vselej se je končalo vse, kakor se je moralo in moglo

končati. Toda ko je — bilo je komaj nekaj ur, ko so ju zgrabili in ko sta bila skupaj, oba vsak s svojimi hotenji storiti vse za stvar, pomagati, žrtvovati se — zagledal prijateljevo obličje, ko je zatem zaslišal, kar je pisalo v zapisniku, in še zatem Selimovićeve besede, takrat ga je najprej pomiloval, potem pa zasovražil; pravzaprav je bila vse bolj jeza, bil je bolj bes ko sovrašтво. Zdaj, sredi te razbolene noči, ko od bolečin ni mogel zatisniti očesa, zdaj je leglo nanj, kar se je zgodilo med njima, ko kamen. Nikoli si ni delal iluzij o nikomer, tudi o Selimoviću ne; poznal je ljudi in vedel, kaj zmorejo; nikoli ni mogel slišati gobezdanja, praznega junačenja in hvalisanja zavoljo zadržanja na policiji ali pred žandarji; nikoli ni zahteval od človeka, kako se naj zadrži — tako se ni dalo nikoli dogovoriti, silil bi človeka, da bi mu govoril prazne besede; a tudi nikoli — ne, nikoli! — mu ne bi prišlo na pamet, da bi Selimović tako — bilo je ko tjavdan — obesil nanj pismo, s tistimi ključi vred, če se že ni vedel izgovoriti zavoljo pisma. To mu je hodilo po glavi, stekla je ura za uro, vendar nečesa ni mogel razvozlati; vse je bilo ko bolečina, ki ga je pekla po telesu in ki ni in ni prestala. Zatam — moralo je biti že proti jutru — se mu je znenada razvozlalo. Vendar pa tega, kar je postajalo bolj in bolj jasno, z jutrom vred, naj je še tako odganjal ko neko črno in grdo misel, tega ni bilo moči več odgnati. Kolikor se je spominjal, je bilo vse, kar je težilo Selimovića, pismo in ključi — a te je obesil meni nič tebi nič nanj, eh, pač zato, da bi sebe do konca potegnil iz muže, v katero je z njim na Ribnjaku zlezel. To, na kar je sam skozi celo zasliševanje mislil, da ja ne bodo pri njem za nikogar zvedeli, to, kar mu je bilo pravzaprav v krvi, to je pri Selimoviću zdrsnilo. Vse to pa je bil poraz, bilo je nekaj, česar se ni mogel več znebiti, ne te noči — in ne naslednje dneve, vse dotlej, dokler ga ni v sredo zjutraj zagledal na hodniku, med žandarjema.

V nedeljo Štefeka ni bilo, prišla pa sta Zeissbergerjeva generala, Brkić in Aralica, v civilu, kakor agenta; to je bila žandarmerija, ki je pomagala. Začenjalo se je s podpisom, tako v nedeljo in tako v ponedeljek, čeprav se za tisti zapisnik in podpis ni zatem nihče več brigal. Hoteli so zvedeti, kdo je zaklal Tonija Šlegla — in zatem so pretepali. Zatam se tudi za Šlegla niso več brigali, hoteli so zvedeti, kdo je likvidiral Milića in še za nekoga — in so vnovič pretepali: z gumijavkami, s pestmi, z brcami. Prišel je Firšt, hotel je zvedeti, zakaj bi mu komunisti hišo vzeli — in tudi on je tepel. Prišel je Pukmajster, agent, in ga pretepel, zavoljo tega, ker so komunisti proti kralju.

Bolj divji so bili, ko so hoteli zvedeti zavoljo prvega maja, kaj komunisti pripravljajo, a še bolj, ko so hoteli zvedeti za ljudi, s katerimi bi naj imel kot kurir zvezo — ali kaj drugega, kakor za slučajna srečanja na ulici, niso zvedeli. Vnovič je padalo. Na mizo so prihajali obedni, večerje, vse ko prvi večer, ali jetnik ni jedel, ni dobil ničesar — še vedno ni podpisal. Vse to mrcvarjenje, ki ni imelo ne repa ne glave, je trpelo do torka, ko se je sredi dopoldneva prikazal Bedeković in ko je še enkrat, tokrat sam poskusil zavoljo sekretarstva. Zvedel ni nič — nekaj zatem pa so ga potegnili s karabinke, in pretepanje je prenehalo. Ne zvečer ne ponoči se ga ni nihče več dotaknil, ko da bi se znenada naveličali mlatiti prazno slamo. Do kraja so ga stolkli, vendar na nekaj pretepeni ni in ni mogel pozabiti — na prijateljevi priznanji, a to zaradi prijatelja samega ne.

Kako, le kako, pri milem vragu, se je tako zamotal?